

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Стрельченко Ксенії Сергіївни “Номінативний простір *MYSTERY*: лінгвокогнітивний та лінгвосеміотичний аспекти (на матеріалі англomовних художніх творів ХХ–ХХІ ст.)”, подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови

Роздуми над поточним станом лінгвоконцептології у світлі універсальних етапів будь-якого наукового дослідження – аналізу й синтезу – приводять до висновку про її «пробуксовування» на стадії аналізу, адже множаться праці про нові концепти, виокремлені за найпростішим критерієм «слово – концепт». Очевидно, що прийшов час переосмислення цієї провідної течії вітчизняного мовознавства задля систематизації міради різноманітних концептів, встановлення їх місця в складі більш загальних ментальних структур і її повернення до складу когнітивної лінгвістики, від якої вона відмежувалася на пострадянському просторі. Зосередженість на вирішенні саме цих проблем визначає актуальність рецензованої праці, присвяченої номінативному простору *MYSTERY*, розглянутому в лінгвокогнітивному й лінгвосеміотичному аспектах.

Новаторська риса роботи полягає в тому, що дисертантка та її науковий керівник обрали складний, але важливий для вітчизняного мовознавства шлях: замість штампування чергової дисертації про ще один концепт згідно з лекалами російських лінгвоконцептологів, вони застосовують більш загальне поняття номінативного простору, який виявляється ширшим за однойменний концепт і може бути поширений на дослідження одиниць інших класів. Задіяний у роботі концептуальний простір розглядається як форма організації взаємопов'язаних ментальних утворень, що спирається на особливості взаємодії особи з навколишнім середовищем. Запропонований підхід вважаємо обґрунтованим, оскільки наша повсякденна діяльність передусім розгортається у фізичному просторі, який ми інтеріоризуємо, формуючи відповідні

концептуальні структури. Поняття концептуального простору застосовано в рецензованій праці не в метафоричному, а в прямому сенсі, приходячи на зміну поширеному в сучасній лінгвістиці поняттю семантичного поля, для якого відсутні досвідні витoki. Продуктивність простору як засобу моделювання доведена у багатьох працях, зокрема, у колективній монографії «Язык и пространство: проблемы онтологии и эпистемологии» (2011), у якій українські мовознавці разом із колегами з Білорусі, Польщі й Росії залучають простір для моделювання мови й культури, тексту й дискурсу. При цьому не забуваємо й про складність поняття власне простору, про що у 1996 році йшлося в дискусії між О.С. Кубряковою та О.В. Кравченком на сторінках журналу «Известия Российской академии наук. Серия литературы и языка».

В аспекті методології оригінальність рецензованої праці виявляється у поєднанні трьох течій сучасної когнітивної думки: крім російської школи лінгвоконцептології, яка зазвичай домінує в дисертаціях українських аспірантів, у цій роботі задіяно теорії українських науковців, а також ураховано головні західні школи когнітивної лінгвістики. Про це передусім свідчить переважання в списку літератури англomовних видань – і не лише на рівні згадування прізвищ Л. Телмі, Р. Ленекера, Дж. Лакофа, як то часто спостерігається, а в аспекті ретельного застосування їхніх методик до аналізу конкретного мовного матеріалу.

Задіяна комплексна методика дозволила Стрельченко Ксенії Сергіївній зробити низку нетривіальних висновків, викладених у другому й третьому розділах роботи, найбільш значущими з яких вважаємо такі.

Номінативний простір MYSTERY вперше визначено як структуровану сукупність номінативних одиниць, що вербалізують складники концептуального простору MYSTERY, який відображає сутнісні ознаки відповідних реалій та їхню інтерпретацію в англomовних лінгвокультурах. Останній вибудовано навколо низки концептів, які охоплюють MYSTERY; ВЛАСНИКА ТАЄМНИЦІ; УТРИМУВАЧА, тобто ОСОБУ, ЩО ПРИХОВУЄ ТАЄМНИЦЮ;

КВЕСТОРА, тобто ОСОБУ, ЩО РОЗГАДУЄ ТАЄМНИЦЮ. Головний із них – концепт MYSTERY – визначено як вербалізоване ментальне утворення, що охоплює сукупність притаманних для представників англомовних лінгвоспільнот уявлень про сутності, інформація про які недоступна чи недостатня для суб'єкта, що сприймає, мислить, реагує й діє у певному часовому вимірі через специфіку об'єкта пізнання або внаслідок діяльності іншого суб'єкта.

Новизною відзначається тлумачення концептуального простору MYSTERY як відкритої інформаційної системи, що спирається на три виміри: простір, час та енергію. Фізичний простір як базовий домен постає концептуальним корелятом, задіяним при осмисленні абстрактних сутностей, до яких належить MYSTERY. У темпоральному вимірі концептуального простору диференційовано такі значення часу, як момент, тривалість, випадок, товар. Сила / енергія розглядається як каузативний чинник, який визначає особливості взаємодії між елементами системи, що вступають у відношення протистояння, допомоги або притягання.

У роботі вперше не концепт, а номінативний простір моделюється як фреймово-сценарний кластер, що відображає послідовність подій, пов'язаних часовими чи причинно-наслідковими відношеннями й характеризується такими ознаками, як фрактальність, багатовимірність, динамізм, цілісність і відкритість. Непрямі номінації концептуального простору MYSTERY співвіднесено з метафоричними, метонімічними й інтегративними концептуальними моделями.

Виявлено, що проаналізовані контексти, які включають вербалізатори елементів концептуального простору MYSTERY, вказують на кілька ментальних операцій, які перебувають у відношеннях послідовності, а також розкрито їх концептуальну взаємодію, що виявляється в інтегративних моделях метафтонімії й комбінування кількох метафор чи метонімії.

Встановлено, що досліджуваний номінативний простір представлено кваліфікаторами, дейктиками, акцентаторами, прескрипторами,

констататорами, сигналами й оцінним знаками, які профілюють різні аспекти відповідного концепту, а також доведено ієрархічність номінативного простору MYSTERY, відображену різними способами: одиницями окремих рівнів; фрактальністю, яка прослідковується в повторенні структури концептуального простору в семантичній структурі одиниць різного рівня, що включають внутрішню форму слова, словосполучення, речення, (мікро)текст; динамічністю, пов'язаною з різними функціонально-семантичними характеристиками мовних одиниць у дискурсі.

Теоретичне значення рецензованого дослідження полягає у внеску в теорію номінації в ракурсі пояснення концептуальних механізмів взаємодії семантично близьких мовних одиниць; у лінгвоконцептологію внаслідок застосування широко спектру когнітивних методик аналізу; у когнітивну лінгвістику завдяки поверненню лінгвоконцептології в її лоно.

Поряд із використанням результатів дослідження при викладанні низки теоретичних дисциплін його практичне значення важливе при розробці методик навчання англійської мови з орієнтацією на номінативний аспект мовлення.

Дисертація має достатній список джерел опрацьованої літератури, який складається з 261 наукової праці, із них 148 – іноземними мовами, а також 50 позицій ілюстративного матеріалу.

Основні положення дисертаційної роботи достатньо повно відбиті в змісті автореферату й у 10 одноосібних публікаціях, 9 із яких – у вітчизняних фахових виданнях, а одна – в періодичному науковому журналі іншої держави.

Робота має достатню апробацію на десяти конференціях, у тому числі на семи міжнародних, одна з яких відбулася в Угорщині.

Попри незаперечну наукову цінність рецензованої праці, уточнення потребують окремі моменти, що стосуються термінології, застосування лінгвокогнітивних методик і пояснення окремих прикладів.

1. В аспекті термінології, на мою думку, додаткового тлумачення потребують такі речі: бажано розкрити відмінності між змістом і семантичною

структурою концепту MYSTERY й відповідних номінативних одиниць (с. 30), адже виникає сумнів стосовно того, чи не приписуємо ми позначуваним концептам властивості відповідних мовних знаків; доцільно пояснити взаємодію модельованих номінативного простору й концепту з феноменом MYSTERY, про який також ідеться в роботі (с. 35); моїй наївній картині світу важко погодитися з твердженням, що емоції можуть бути нейтральними (с. 113), а тому я волів би почути обґрунтування цього положення з посиланням на наукові джерела. Роз'яснення також потребує розуміння автором лінгвосеміотики, якій присвячено третій розділ (с. 147): на його початку розглядаються поняття семантичного поля (с. 148), поняття інтенціоналу й екстенціоналу (с. 152), стилістичні явища еліпсису (с. 161), повтору (с. 162), а також стратегії (с. 169), критерії виокремлення яких потребують пояснення, так само як і відмінності між тактиками й мовленнєвими актами (с. 180).

2. Щодо застосування лінгвокогнітивних методик до аналізу досліджуваного мовного матеріалу виникають такі запитання. Чому для пояснення енергетичного компонента досліджуваного номінативного простору задіяно не один, а три різновиди концептуальних структур, пов'язаних із силою: силова динаміка, акціональний фрейм та образні схеми? Які відмінності вбачає авторка між ідеалізованими когнітивними моделями й фреймами, які деякі дослідники вважають ідентичними концептуальними структурами? Звідки дисертантка бере пояснення різноманітних метафор, напр., ПОШУК ФАКТІВ – ЦЕ КОΠΑННЯ ЗЕМЛІ (с. 124) або CONCEALING INFORMATION IS COVERING AN OBJECT (с. 310), де, на мою думку, можуть бути застосовані образні схеми УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ й ПЕРЕШКОДА відповідно. Незрозуміло, яким чином у прикладі (75) поєднуються онтологічна трансформація ТАЄМНИЦЯ як ОБ'ЄКТ і концептуальна метафора СКЛАДНЕ – ЦЕ ФІЗИЧНО ВАЖКЕ з метафорою ЗДОРОВ'Я – ЦЕ ВЕРХ: *But Prince Saradine bore another burden besides his blood-sucking brother* (Chesterton, FB, 134).

3. При тлумаченні окремих прикладів у роботі прослідковуються дві тенденції: в одних випадках пояснення видаються дискусійними, а в інших вони зовсім відсутні, див. приклади (152), (154), (310), (311), (312). Додаткового тлумачення, на мою думку, потребують такі три ілюстрації. Сумнівним видається пояснення прикладу (53) на стор. 63 «*I thought, to stifle my impatience and wait* (Bradley, SBP, 53)». Дисертантка вважає, що додаток *my impatience* позначає Агоніста з тенденцією до руху, а автор, названий займенником *I*, представлений як Антагоніст з тенденцією до спокою. Проте, якщо спиратися на визначення Агоніста як фокальної сили, то в наведеному прикладі саме автор має розглядатися як Агоніст, тому що він позначений займенником у функції підмета, який пов'язується з фокусом. У поясненнях до прикладу (64) *One sort of stumbles on things, and there was one stumbling-block at the start. I was puzzled by poor Barnard being shot up at Beechwood House* (Chesterton, FB, 580) лише зазначено, що у ролі Антагоніста можуть виступати невідомі інформаційні одиниці, що блокують рух до знання, але не вказано на відповідні засоби, а тому читачеві доводиться лише гадати, що мається на увазі. Подібним чином у прикладі (65) *Gemma realized then that she'd insisted on pursuing this case partly out of concern for Harriet Novak, but partly in hopes that a positive resolution would ease her conscience over the child she'd failed to find* (Crombie, DH, 217) без будь-якої вказівки на відповідні мовні одиниці зазначено, що експліцитне представлення обох семантичних ролей протиставляється контекстам, де Антагоніст залишається не вираженим вербально, а його присутність представлена в семантиці дієслова.

Указані міркування мають дискусійний характер і не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційної праці, а скоріше відбивають існуючі проблеми когнітивної лінгвістики й лінгвосеміотики, до вирішення яких долучилася аспірантка.

Мета дослідження досягнута, поставлені завдання виконано, робота відзначається логічністю, залучає достатній фактичний матеріал, який забезпечує достовірність отриманих результатів.

Дисертація “Номінативний простір *MYSTERY*: лінгвокогнітивний та лінгвoseміотичний аспекти (на матеріалі англomовних художніх творів ХХ–ХХІ ст.)” є оригінальним завершеним дослідженням, яке за змістом та оформленням відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 „Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор – Стрельченко Ксенія Сергіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови.

Завідувач кафедри
германської філології
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

доктор філол. наук
професор Потапенко С.І.

Потапенко С.І.
Засвідчую:
Зав. канцелярії *К.П. Яворон*